

Szerkesztőség és kiadó-
hivatal:

Wesselényi Miklós u. 7. sz.
I. emelet.

Megjelenik minden hó 15-én.

Genealogiai Füzetek

CSALÁDTÖRTÉNETI FOLYÓIRAT.

A „Genealogiai Füzetek”

előfizetési ára:

Egész évre . . . . 8 kor.

Félévre . . . . . 4 „

SZERKESZTIK:

CSIKSZENTMIHÁLYI SÁNDOR IMRE ÉS KÖRÖSPATAKI ÉS KÖPECZI SEBESTYÉN JÓZSEF.

KIADJA: A SZERKESZTŐSÉG.

A magyaros címer.

(Negyedik és befejező közlemény.)

A takarók.

A középkori címer takarója behasogatott szövet. Ábrázolása középkori ármálisainkon többé-kevésbé stilizált, a használhatóságnak megfelelő egyszerű, kezesetlen; stílusa a kor izlése — a gót. Némely címeren, mint a Berekszői Péterén és Lesztemérién majdnem természetes lepel. A takaró tehát nem dísz, hanem a címer tartozéka. Külső és belső fele más-más színű, minek érzékeltetését fordalatainál, hajlásainál mindig megtartja. Külseje mindig szín, belseje nagyobbára ércz, van azonban a külső színnel ellentétes színű béllésű is. Kiinduló pontja a sisak teteje, melyre vagy a korona abroncsa szorítja rá, vagy göngyöleg erősíti természetesen oda — ritkábban, midőn korona, vagy göngyöleg nincs, simán, kendőszerűleg borítja a sisak tető- és hátrészét. Az olasz renaissance hatása mindenben megváltoztatta a takaró ábrázolását. Eredeti célját, rendeltetését elfeledték s e címer alkotó rész cifrasággá, keretté súlydott.

Színe sokszoros lett a régi szín- és érczpár helyett, formája girlandszerű, heráldikátlan.

A Habsburg-heráldika, mely az olasz befolyásra következett — formában keveset, színegyességben többet javított heráldikánkon. Formája sokkal komplikáltabb a középkorinál, hajlásai renaissance izűek, részleteiben azonban — a mult emlékeképpen gótikát fedezhetünk fel. Színezése kettős-kettős, t. i. egyik oldalán egy szín — egy ércz, másik oldalán ugyanaz, vagy más szín- és érczpár. A szín mindig kívül, az ércz belül van.¹ E sorrendet, t. i. hogy az ércz belül van, következetesen mindenütt megtartja. Rendkívül szépek a takarók I. Ferdinánd, de kiváltképpen Rudolf és II. Mátyás címerlevelein, míg III. Ferdinánd és kivált I. Leopold takarói nagyobbára izléstelenek, művészietlenek.

Az erdélyi ármálisok takarói stílus tekintetében nagyjában megfelelnek a Habsburgokéinak. Részleteiben azonban lényeges különbségeket fedezhetünk fel. Vonalai puhábbak, hajlásai kerekdedebbek, egyszerűbbek. Átfordulásai természetesek. Egészében nem oly tömöttek, mint a Habsburgokéi. A sisak tetejétől indulva — nagyobbára a paizs talphajlásáig terjednek, míg a Habsburg-takarók többnyire a paizs közepéig végződnek. Színezésük két-két szín és érczpárból összetett, egységes. A leggyakoribb kettős színpár: *kék-arany, vörös-ezüst*, tekintet nélkül a paizs színére; e színpárt ármálisaink nem igen írják le, hanem „variorum colorum” kitéttel jelzik. Eredeti, festett címer-

leveleinkből levont tanulság szerint, tehát *különböző színű (variorum colorum)* takarózat alatt — kék-arany, vörös-ezüst színrendezésűt kell értenünk.

Az erdélyi takarózat már kevés hasonlóságot mutat a középkorhoz; egyszerűségével mindazonáltal többet, mint az egykorú Habsburg-heráldika, mely kivált a XVII. század első felében (mely a legszebb Habsburg-heráldika kora) már csaknem elvesztette *takarószerűségét* s diszitésszerű lett. — Viselhetőség tekintetében azonban már az erdélyi takaró sem állhatja meg a helyét, mit a stílusnak s nem a meg nem értésnek kell tulajdonítani. A magyaros felfogás nem veti alá soha az értelmet a kor izlésének, nem stilizál ott, a hol a tárgy gyakorlati hasznát ismeri.

A sisaktakaró, mint a letűnt mult emléke, elképzelhető volt a címeríró előtt, maga azonban nem látott, ezért nem természetesen, hanem stilizálva ábrázolta.

Hogy így is, megközelítőleg jól, bizonyos tekintetekben jobban, természetesebben tudta rajzolni, a Habsburg címerfestőknél, ép, egészséges, nem diszíteni, hanem természetesen előadni vágyó heráldikai érzékének tulajdonítható.

A magyaros címer arányai.

Részleteiben ismertettük a magyaros címert — nézzük meg, hogy viszonylanak egymáshoz arányai.

Zsinórmértékül a kétségkívül legkifogástalanabb középkori címerlevegűnk — Bez Jakabét (1456 márczius 30.)² kell vennünk; e címernek kivitele — melyet felére kisebbitett rajzban ismertetünk — kezdetleges, gyarló, részének arányossága tekintetében azonban felséges. Paizsa tiszta háromszögletű, melynek tengelye 6'3, szélessége 5'3 cm.; sisakjának magassága 4 cm., sisakdisze 4'5 cm.

¹ Kivételt egyet ismerek: belényesi Török Mihály 1553, márczius 7-én, I. Ferdinándtól kapott címerét, hol a jobb takaró *kívül arany*, belül kék; a bal takaró vörös-kék színű. Rajzban közölve Aldásy A. 64. sz. címerlevelél.

² Eredetije az Erd. Nemz. Muz. levélt.-ban, Dr. Erdélyi Pál könyvtárigazgató úr szives engedelméből közlöm.

A 6·5 cm.-es paizstengely mellett, az oromdiszes sisak 8·5 cm. Tehát szélessége a tengelyéhez úgy viszonylik, mint 5 a 6-hoz. Sisakja a paizstengely $\frac{2}{3}$ -ad része. A paizstengely és oromdiszes sisak közti arány 1 az 1·3-hoz. Sisakdisze a természetes strucztoill nagysága. A paizs és sisak közti arány, a lovas pecséteken levőknek megfelel — tehát e címér a viselhetőség szempontjából jó.

Eszerint egy helyesen konstruált címér arányai: a paizs, ha háromszögletű, vagy tárcsa, (mert a későbbi kerek és csücskéstalpu hosszabb) mérete 5 a 6-hoz. A sisak a paizs tengelyének (e tengelybe a sisak által takart rész is beleértve, valamint a sisaknál a korona által fedett hely képzeletben kiegészítve) $\frac{2}{3}$ -része (a kerek és csücskös talpu paizsoknál kisebb). A sisakdisz nagysága természetének, viselhetőségének megfelelő. A bemutatott esetben a sisak magasságánál valamivel nagyobb.

Lássuk milyen az arány erdélyi címereinken. Gyulai Pál 1577. évi címérén a sisak a paizs fele, az oromdiszes sisak magassága a paizsnál $\frac{2}{13}$ -dal nagyobb.³ Rozsnyai Dávid 1582 évi címérének sisakja paizstengelyének felénél valamivel nagyobb; oromdiszes sisakja a paizsnak $\frac{1}{4}$ -ével nagyobb.⁴ Bornemisza László 1583. évi címérén, sisakja paizsának fele, oromdiszszel $\frac{2}{13}$ -dal nagyobb a paizsnál.⁵

Nagyszeréni Buda János (1583) sisakja a paizs $\frac{3}{5}$ -de, oromdiszes sisakja a paizsnál $\frac{1}{3}$ -dal nagyobb.⁶ Moré János (1584) sisakja fele a paizstengelynek, oromdiszes sisakja a paizsnál valamivel magasabb.⁷ Ajtoni Zeorger Jakab (1595) sisakja $\frac{1}{5}$ -del nagyobb a paizsnál oromdiszével.⁸

Alia Farkas (1597) sisakja paizsa felénél nagyobb, oromdiszes sisakja másfélszerese a paizstengelynek.⁹

Hunyadi István (1599) sisakja paizsának felénél valamivel nagyobb; oromdiszével együtt $\frac{1}{3}$ -dal haladja meg a paizstengelyt.¹⁰

Somogyi Benedek (1599) sisakja a paizs fele, oromdiszszel együtt $\frac{1}{5}$ -del nagyobb.¹¹

Fenessay István (1599) sisakja paizsának fele; oromdiszszel együtt a paizs másfélszerese.¹² Buzay Mihály (1606) sisakja paizsának felénél nagyobb; oromdiszszel együtt $\frac{1}{5}$ -del haladja a paizstengelyt felül.¹³ Kisvárdai Chuta Miklós (1606) sisakja paizsának fele, sisakdiszszel együtt $\frac{1}{5}$ -del nagyobb.¹⁴

³ Eredetije az Erd. Nemz. Múz.-ban.

⁴ Eredetije Brassó város levéltárában.

⁵ Eredetije az Erd. Nemz. Múz.-ban.

⁶ Áldásy 115 sz. címérlevél.

⁷ Eredetije az Erd. Nemz. Múz.-ban.

⁸ Áldásy 134 sz. címérlevél.

⁹ Eredetije az Erd. Nemz. Múz.-ban.

¹⁰ Áldásy 145 sz. címérlevél.

¹¹ Eredetije az Erd. Nemz. Múz.-ban.

¹²—¹⁴ Áldásy 147, 158, 14 (Pótlék) sz. címérlevél.

Vécsey Fábán (1607) sisakja a paizsának fele, oromdiszszel együtt valamivel nagyobb a paizsnál.¹⁵

A Tordai ármális sisakja a paizs felénél nagyobb, oromdiszszel együtt $\frac{1}{4}$ -del nagyobb a paizsnál.¹⁶

Fazekas István (1609) sisakja paizsának fele, oromdiszszel együtt valamivel nagyobb a paizsnál.¹⁷

Bethlen Gábor (1620) évi címérlevél töredékén a sisak a paizs felénél nagyobb, oromdiszével együtt másfélszerese a paizsnak.¹⁸

Gerseni Gegus János (1624) sisakja a paizs felénél valamivel kisebb, oromdiszével együtt a paizsnál nagyobb.¹⁹

Gelenczei Biroga István (1629) sisakja paizs felénél magasabb, oromdiszszel együtt $\frac{1}{5}$ -öddel nagyobb.²⁰

Kovács Péter (1630) sisakja paizsának $\frac{3}{5}$ -öde, oromdiszével együtt a paizs $\frac{1}{3}$ -dával nagyobb.²¹

Nagyfalusi Arany János (1634) sisakja a paizs felénél valamivel kisebb, sisakdiszszel együtt azonban a paizs $\frac{1}{3}$ -dával nagyobb.²²

Thuri Ferencz (1658) sisakja paizsának felénél nagyobb, oromdiszével együtt ennek kétszerese.²³

Szilágyi János (1671) sisakja paizsának fele, oromdiszszel együtt $\frac{1}{4}$ -del nagyobb a paizsnál.

A felsorolt adatokból arra a tanulságra jutunk, hogy a magyaros címér sisakja a paizs tengelyének felénél nagyobb; sisakdisze (ha ez jelen van) természeté szerint, a sisakkal együtt, a paizsnál minden esetben nagyobb, vagy legalább is akkora.

Erdélyi címereink arányai nagyjában megegyeznek a középkori címerek legszebbikének arányaival, tehát önmaguktól esnek el e tekintetben is azon téves nézetek és nem ismerésen alapuló igazságtalan „kritikák” (?) melyek minden magyar heráldikát tárgyaló műben megjelentek.

Valahára el kell foglalja a speciális magyar heráldika azt a helyet, melyet nemzeti sajátosságával megérdemel. — Meg kell becsülnünk a magyaros hazait, el kell ismernünk az erdélyiben a magyar heráldikát, melynek minden tényezője magyar. Ne keressük címereinken a nemzeti vonást ott, hol már két fő tényezőjénél — adományozó és elkészítőjénél fogva sem találhatjuk ezek idegen volta miatt meg, hanem azokban a címerekben, a melyeket a magyar nemzeti ügy, a haza szolgálatában, nemzeti fejedelminktől őseink, nehéz küzdelmekben, vérük bő hullatásával szereztek.

Sebestyén József.

¹⁵ Eredetije ifj. Biás István tulajdonában M.-Vásárhelyt.

¹⁶—¹⁷ Eredetije az Erd. Nemz. Múz.-ban.

¹⁸—²⁰ Áldásy 199, 211, 233 sz. címérlevél.

²¹ Eredetije az Erd. Nemz. Múz.-ban.

²² Áldásy 260 sz. címérlevél.

²³ Eredetije az Erd. Nemz. Múz.-ban.

Az úri hatóság fejlődése Magyarországon 1848-ig.

(Harminczegyedik és befejező közlemény.)

Itt az urbéri perekről szólva meg kell emlékeznünk az urbéri sommás perről, mert az urbéri úri székeken ilyen volt használatos. Erről ezt kell megjegyezni: 1. A jobbágy panaszát határozott pontokba foglalva egy külön actában beadja, mely felolvastatván, az úrral vagy officialesével felelet adás végett közöltetik. Itt ha kisebb jelentőségű a per, a feleletet az úr vagy ügyésze szóban vagy írásban azonnal meg-

adja s a per eldöntetik. Ha az ügy nagyobb jelentőségű vagy bonyodalmas, perfelvételi jegyzőkönyvbe vezettedik, melyhez a felelet hozzá csatolatik. Ez a jobbágygyal vagy a tisztii ügyészszel vagy helyettesével közöltetik, hogy erre a reflexiot megtehesse, mely ismét az uradalmi ügyészszel közöltetik s így tovább, míg a ténykérdés eldöntést nyer. Ha ez megtörtént, az ügy az úriszék elé kerül eldöntés végett. Ha a

panasz több pontból áll, a melyekre nézve az uraság bizonyítékokat kíván szerezni, mik azonnal be nem szerezhetők, a dolog úgy intéztetik el, hogy a per egy úriszéken felvétetik s aztán a felek kölcsönösen tárgyalják, midőn az ügy elegendőképpen letárgyalott, ismét úriszék hivatik össze érdemleges ítélet hozatal végett. A földesurnak mindazonáltal tiltván a két úriszék tartása közti időt a feleletadásban való hanyagsággal elhuzni, a feleknek köteleessége kívánalmait határozottan kifejezni s a kereseti pontokra szintugy pontosan reflectálni. A bizonyítékok, a melyek a felek által felhozatnak, a perirat margóján az illő helyen jegyekkel idézendők s ahhoz csatolandók. A vizsgálatnak a per érdemére kell irányulnia, nem elég a kiküldött magistratusok jelentése, csatolandó a meghitelt tanuk vallomása is. A szlaven vagy horvát nyelvű okiratok latinra fordítandók s a megyei jegyző által hitelesítendők s a magasabb helyre a perrel felküldendők, hogy a kétségnek, mely a kifejezett helyi szokást illetőleg felmerülhet, eleje vétessek. 2. A község panaszja az egyes jobbágyokétól elkülönítendő s külön tárgyalandó, először a község pere, aztán az egyeseké külön; ha több közbirtokosnak van pere, azok egyszerre tárgyalandók. 3. A köztanuvallatás az urasági tisztek kizárásával történik. 4. Az úriszéki ítélet alá terjesztett ügy gondosan megvitató, az alperesi s felperesi petitumok, a felhozott bizonyítékok a jegyző által behatóan ismertetendők. Hogy mindez megtörténjék, arra a törvényes bizonyosság tartozik felügyelni.

Az urbarialis ügyek máshova fellebbeztetnek, mint a polgáriak s a módozat is más, mint ott. Az urbéri pereknek vizsgáló s felülvizsgáló formái vannak, mint a vármegyei törvényszék s a helytartó-tanács, hogy a jobbágyok feletti igazságszolgáltatás s az urbéri perek ellátása végett 4 consiliariusi állás szerveztetett; innen a királyi Cancellaria elé kerül az ügy, hol 3 előadó foglalkozik az urbéri ügyekkel, innen a király elé. Az urbéri út eltér a civilistól. A polgári ügyekben a fellebbezés (megyei törvényszék, kir. vagy vm. tábla, 7 személyes tábla) kedvezmény, a felek tetszésétől függ; addig az urbéri ügyekben a felterjesztés elő van írva s független a felek akaratótól, míg a polgári ügyekben a legtöbb fellebbezés már az első folyamodású bíróság ítélete ellen s minden a felsőbb fokúé ellen, birtokon kívül, addig az urbéri perekben (hacsak a földesúr részéről jogtalan foglalások, behajtások nem történtek) birtokon belül történik. (Vármegyéknek kiadott utasítás 25. §.) Az úriszékről minden urbéri ügyet a vármegyei törvényszékhez kell fellebbezni, mert mint láttuk, a per eldöntése után az úriszéken minden perirat átadatik a törvényes bizottságnak, ki a legközelebbi közönséges vagy részleges gyűlésen a vármegye elé terjeszti, mely a vizsgálatot a megyei törvényszékre bizza stb. Így az állam a jobbágyoknak az igazságszolgáltatást illetőleg nagyobb garantiát akart adni, mert az úriszéken a földesúr bíró és felperes vagy alperes. A vármegyei törvényszék először azt vizsgálja, hogy az előirt alakszerűségek a tárgyalásban az úriszéken a felek által megtartottak-e? ha nem tartottak meg, a pert az úriszékhez visszaküldi, miből nemcsak az új úriszék megtartásának költségei, hanem a késedelemből származó kártérítési kötelezettség is hárul, kinek vétkéül az elkövetett hiba betudható.

Ha alaki hiba nem forog fenn, az ítélehozásnál a vármegye e módot követi: az úriszéki ítélet ama pontjait, melyet helyben hagy, helyben hagyó clausulával lát el, miket megváltoztat, azokat külön pontokba foglalja s az okait is felhozza; s ha a per fel-

sőbb forum elé terjesztetik, a mellékletek jegyzéke is melléklendő a jegyző által.

Mi a vármegyétől a helytartó-tanács, innen a kir. Cancelláriához terjesztett ügyeket illeti, azokra nézve specialiter sem törvény, sem az urbarium, sem a kiadott utasítások, sem a királyi rendeletek nem intézkednek, de ha ezek szellemét tekintjük, vonhatjuk le az alapelveket: 1. Minden urbéri panasz, mely tárgya nevezetesen a jobbágyi regulatio, mely a privilegiumok, urbariumok, szerződések fenntartására, módosítására, eltörlésére vonatkozik (1777. febr. 21-én kelt 757. udv. sz. kir. rendelet); vagy néptelen s még nem szabályozott telkek szabályozásáról, vagy valamely helynek osztályozásáról s azzal összefüggő szolgáltatásokról van szó, a magasabb forumok elé felterjesztendő felülvizsgálat végett. 2. Minden ügy, mely a colonialis telkek visszaváltására, megvételére vonatkozik, mely bárminő okból a colonialis telkek, különösen a sessiok elbecsültetését tárgyalja, mely az irtványok s más industrialis földek megváltására irányul, a helytartó-tanács, s a Cancelláriához felterjesztendő. 3. Minden oly ügy, mely alaptermészeténél fogva még nem merült fel, szintén felterjesztendő. 4. Továbbá az oda fellebbezett ügyek.

Mindazon ügyek, melyek a felsőbb forumok által eldöntettek, a vármegyéhez visszaküldetnek, a vármegyén a legközelebbi közönséges vagy részleges gyűlésen kihirdetnek s a rendes Protocolumba vezetnek, azután határozatkép kimondatik, hogy az ügy az illetékes szolgabíró által a földesúrral közöltessék s a körülményekhez képest a legközelebbi úriszéken az ítélet jogerőre emelkedjék. Ennek megtörténtével a szolgabíró a következő gyűlésen jelentést tesz s az ügy a vármegyei levéltárba helyeztetik. Ennyit az urbéri bíraskodásról, ez kifejezi határozottan az úriszéknek megyei küldöttségéig való átváltozását.

Van még egy kérdés, mely ránk nézve az úri hatóság gyakorlását tekintve fontossággal bír, ez a hatósági hatalmát tullepő, kegyetlenkedő úr ellenében való eljárás. Az a földesúr, ki a delictumok büntetésénél a kellő mértéket túlhágja, kegyetlenkedőnek mondatik. A kegyetlenkedéstől (Saevitias) különbözik az erőszakoskodás (Oppressio), mely itt az excessus alaptermészeténél fogva az urbéri szolgáltatásokra vonatkoztatható, vagy általában nem egyéb, mint más földjeinek, dolgainak erőszakos elvétele. Mig az oppressio fogalma alá a dologbeli sérelmek vétetnek, addig a saevities mindig a személy elleni erőszaknak ad kifejezést, mely a büntető joghatóság gyakorlását tételezi fel. S a földesúr nemcsak urbéri viszonyokban okozhat kárt a jobbágyoknak, hanem személyük ellen is követhet el erőszakoskodást. A kegyetlenkedő földesúr ellen az 1791: 35. t.-cz. szerint a tisztí ügyész lép fel az illetékes bíró előtt. (1715: 101, 1723: 18.) A büntetés a sérelem minősége szerint különböző. Ha kárt okoz, azt megtéríteni lartozik, ha a jobbágyot törvényes ok nélkül megvereti, vagy más jogtalan büntetést használ, a kár megtérítésén felül birságban marasztatik el. Ha a jobbágyok a földesúr kegyetlenkedése miatt elszélednek, a kegyetlenkedő úr minden ily jobbágy homagiumában marasztatik el s ezeknek vagyona — ha többé vissza nem térnek — a köz s magán tartozás levonásával a község előnyére fordítatik; a perköltség a kegyetlenkedő földesurat terheli. A tiszték polgári állásuk, hivataluk és az elkövetett excessusnak megfelelőleg büntetnek illetékes bírák által, a kártérítésen felül. Ez áll a cselédekről is. Ha pedig a tiszt vagy a cseléd elmenni anélkül, hogy a jogtalanságon eleget tettek volna, vagy eleget nem tehetnének, a földesúr tartozik helyettük kártéri-

téssel. A vissza nem térő jobbágyok telkei más jobbágyokkal népesítendő be, az allodiumhoz semmi esetre sem csatolhatók. Az elszéledt jobbágyok homagiuma $\frac{1}{8}$ -a közpénztárra száll, ezt a tiszt ügyész kívánta magának, de a királyi rendelet megtagadta, $\frac{2}{3}$ -a sértett jobbágyé, ha nem tér vissza, ez is a közpénztárba kerül.

Ez az, mit az úri hatóság gyakorlásáról e korszakban megjegyezhetünk, sokkal jobban látjuk biztosítva a jobbágy érdekét, mint a mult korszakban; az úri hatóság gyakorlását tekintve, mint a rendi alkotmánytól feltételezett hatóság jelentkezik, melyet az egyenlőség eszméjének volt hivatása csakis jogtörténelmileg jelentőssé tenni.

Az úri hatóság jogi természeté.

Mint a keletkezésének főokát a dologi érdekek felvirágzása képezte, úgy megszűnésének is egyik jelentős oka a vagyoni érdekelt istápoló közigazgatási áramlatban rejlik. A mult korszakban mint a rendi alkotmány által feltétlenül megkívánt intézmény jelentkezett. E korszakban is megtartja e jellegét s mint a rendi alkotmány eszméi veszítenek bensőségükből, úgy az úri hatóság is folyton hanyatlik, míg annak elenyészésével ő is követi a világrend örök törvényét, mint emberi intézmény, mely már keletkezésekor magában hordta az ényészet csiráját, most csak jogtörténeti jelentőséget nyer. E korszakban elmosódik az a hübéri színezet, mely a mult korszakban megannyira jellemezte, nincs oly hatalma, hogy dacolni képes lett volna a királyi hatalommal, nem találunk oly sok és szigorú intézkedést, melyek a hatósági hatalmat túlhágó urat saját jogkörébe kívánják visszazorítani; nem jelenik meg soha mint önálló hatóság, hanem mint a közhatóságoknak subordinált jurisdictio, mely a rendi alkotmány szellemében mint az igazságszolgáltatási s közigazgatási szervezetnek egyik alkateleme jelentkezik. Mint jurisdictio fogatott fel, bizonyítja ezt Pfahler, ki „Jus Georgicon“-jában 269. lapon így emlékezik meg: „Az úri hatóság, mely másképpen Patrimonialisnak hivatik, a földesúrnak azt a jogát jelenti, hogy a közte és a jobbágyok közt, a jobbágyok egymás közt s mások mint felperesek s a jobbágyok mint alperesek közt felmerült ügyek felett a törvények rendelkezése szerint ítélt s a bűnös jobbágyokat megbünteti. De nem minden jobbágy áll egyenlőképp az úri hatóság alatt; hogy ki mi módon áll, szükséges ezeket előre bocsátani.“

S itt szól aztán a jurisdictióról: „Minden jurisdictio bizonyos kötelezettségi viszonyt tételez fel, mely alapul szolgál arra, hogy hatálya legyen. Minden jurisdictio személyre vagy dologra tekintettel gyakoroltatik, továbbá minden Jurisdictio szabály szerint territorialis, hatásköre csak a területén belül levő személyekre s dolgokra terjed ki.“ Ez elveket terjeszti ki az úri hatóságra is s ezek alapján magyarázza meg a személyes és dologi alárendeltséget, mit már láttunk.

Ez okoskodás azon alapul, hogy minden hatóságnak alapja egy kötelezettségi viszony. Ez nagyon helyes, mert minden hatóság alapja, az illetékeség alatt levő egyének alárendeltségi kötelezettsége, mely kötelezettség közjogi természetű. A magánjogi obligationalis viszonyok keletkezésével össze nem zavarható; igaz ugyan, hogy tekintve az úri hatóságot, a magánjogi viszony volt a prius, mely alapul szolgált arra, hogy a királyi privilegiumok később országos törvény által a szt. korona tagjai jogosítványa legyen a patrimonialis jurisdictio, ezért nem az úr s a jobbágy közt fennálló magánjogi viszony volt az, miből

az úri hatóság alatt álló egyéneknek alárendeltsége jogilag folyt, hanem a privilegiumok s később, úgy a jelen korszakban az országos törvény. Tehát az úri hatóságnak az országos törvényből kifolyólag voltak alárendelve a területén levő személyek és dolgok. Ez alárendeltségi viszonynak kifejezője az, hogy mindazok ellen, kik személyileg az úri hatóság alatt álltak, a földesúr vagy úri széke előtt lehetett első sorban a jogot érvényesíteni s innen csak felebbvitel útján ment a felsőbb forumokra. Ez áll az úri hatóság területén levő dolgokra is, ugyanis, minden ügynek, mely ezekre nézve felmerült, a földesúr vagy az úri szék volt első bírója. Így az a viszony, mely az úri hatóság s alárendeltjei között fennállot, a subordinatio viszonya.

Mondottuk, hogy az úri hatóságnak 2 alkateleme van: a dologi alárendeltség, melyből a politikai joghatóság foly; s a személyi alárendeltség, melynek főnyilvánulása a polgári és büntető igazságszolgáltatás; a személyi alárendeltség többi eleme Pfahler s korabeli theoriák által az úri hatóságból folyóknak tekintettek. Igaz az, hogy a dologi alárendeltség vonta maga után a személyit, ha a személyi alárendeltség létezett, akkor szükségképpiek a cselekvő képesség azon megszorításai, melyek a személyileg alárendeltet érték. Szükségképi az is, hogy a személyileg alárendeltet politikai közületei is, az úri hatóság alatt álljanak, így csak a keletkezés stádiumában mondhatni, hogy ez az úri hatóság folyamánya, de a jelen korszakban ezek sem egyebek, mint az úri hatóság nyilvánulásai. Pfahler (műve 275. lapján) megjegyzi a jurisdictionnak, a politikának, polgárinak, büntetőnek határait egymástól élesen elválasztani felette szükséges, különösen az egyeduralmi alkotmánynál, nehogy ezek egymással ellentétbe jöjjenek s az ország romlását hozzák magukkal. Nem késik kijelenteni, hogy ez nagy nehézségekkel jár in abstracto, még nagyobb in concreto s alapul ez ágaknak elhatárolására.

Pfahler (276. lapon) így állapítja meg az igazságszolgáltatás tárgyait, a magánjogi peres igények felett való határozás, a jogos igényeknek a polgárok közt való érvényre juttatása, a mennyire a mai közigazgatási ágak megengedik: 1. A magán jogositványok a peres fél kérésére érvényesítendő. Tehát azok az igények, melyek a magánjog érvényesítéséből ki vannak zárva, így a remuneratiók, kedvezések, hivatalok, továbbá a közjogositványok, melyeket az alaptörvények egyes rendelkeznek vagy egyes egyéneknek biztosítanak; továbbá az alattvalóknak igényei az uralkodóval szemben nem tartoznak oda. Ha a közigazgatás által sértettünk jogainkban, akár annak intézkedései által, akár a közigazgatási tisztviselők által, midőn azok functiojukat gyakorolják, orvoslato vagy magánál a tisztviselőnél, vagy fensőbb hatóságnál, vagy az uralkodónál kell keresnünk. Abból az egyszerű elvből kifolyólag, hogy a közigazgatás a bíraskodó hatalomtól független, azért tisztviselői csak fensőbb hatóságnak vagy az uralkodónak tartoznak felelősséggel. Ha az alárendelt egyén az uralkodónál orvoslato nem talál, bizton felteheti, hogy panasza alaptalan. Egészen másképp áll a dolog, ha a per a magánjogi kötelezettségekből foly s nem az alárendeltségi viszonyból, akkor az bíróságok előtt érvényesíthető; így magánjogi keresetnek a Fiscus ellen helye van. 2. Az igazságszolgáltatás tárgya peres jogigény, így a jurisdictio voluntaria esetei a civilis jurisdictio körén kívül esnek. (Kelemen I. kiadás. Lib. III. 1. 1308.) Ezek ugyanis olyan functiók, melyeket a kereset törvényes érvényesíthetése követel meg s itt áll, hogy „forma dat esse rei“ különösen oly jogoknál, minőket a törvény kü-

lönös védelemben részesít; e functiok nem tartoznak az igazságszolgáltatási forumok ügyköréhez, hanem a politikai hatóságiba; így nálunk a hiteles helyek ily politikai functiót végeztek. 3. Némely ügy bár az igazságszolgáltatáshoz tartozik, de mégis a más közgazgatási ágak közvetlen célját is érinti. a) Sok ügy a polgárok közti magánjogosítványokat látszik sérteni, de a tapasztalat, sőt maga a különböző közigazgatóságok közt levő természeti viszony nyilvánvalóvá teszi, hogy legközelebbi céljuk nem lenne keresztül vihető, ha körükből az kiszakíthatnák. Ha tehát a közügy inkább van érintve, mint az egyesek magánérdeke, a magánjog érvényesítés nem áll útjában annak, hogy az ügy a politikai jurisdictio hatáskörébe tartozzék. Innen van az, hogy az úr s jobbágy közt fennálló fő- s alárendeltségi viszonyból folyó kölcsönös jogigények érvényesítése Magyarországon a közigazgatás hatáskörébe tartozik, mert ha az úr az egyes jobbágyot ezekben sérti, nemcsak az egyes, hanem az egész jobbágyság érdeke érintve van. b) Gyakran bizonyos ügy — különböző tekintetből fogva fel — lehet politikai s lehet polgári, akkor mindenik hatóság elvégzi azt, mi övé. c) Ha nem a politikai törvény végrehajtása vagy alkalmazása forog fenn, hanem a polgárok magán jogosítványai érintetnek, a felett határozni a civilis iurisdictiohoz tartozik. d) De igen sok és fontos politikai törvénynek alkalmazása és végrehajtása forog fenn, mely gyors vagy sajátos eljárást nem kíván, a polgári bíróság elé tartozik. Ez az, miben Pfahler álláspontját összefoglalhatjuk. Ezek az úri hatóságra is vonatkoztathatók, mint Pfahler azt keresztül is vitte; így az úri hatóság a jelen korszakban is mint valódi jurisdictio szerepel.

A rendi alkotmány életében az igazságszolgáltatás a közigazgatásba olvadt, azok a hatóságok gyakorolták; mik a közigazgatást, így a decasteriumok, — a helytartó-tanács, vármegyei tszék, úri hatóság; az úri hatóságnak gyakorlásánál hogy eltérés volt, ha igazságszolgáltatási, vagy közigazgatási ügy merült fel, így a fennt esetelt elvek itt is irányadók. Tehát az úri hatóság egyes jogosítványai között épp az a viszony állott fenn, mi a közhatóságok ügykörét tevők között.

Ha az úri és a közhatóság egymáshoz való viszonyát tekintjük e korszakban, akkor, abból, hogy mindkét nemű úri széken a törvényes bizonyosság jelen volt, melynek a tárgyalás előirt menetére fel kellett ügyelni s továbbá, hogy az úri székről a közhatóságokhoz történt a fellebbezés, azt kell mondanunk, hogy e viszony szintén a fel- és alárendeltségi viszony

volt. Sőt az úri hatóság ekkor csak névleg tekinthető ilyennek, mert az úr akkor közkötelezettséget teljesít, midőn az úri hatóságot gyakorolja. Ezt igazolják azok a kényszereszközök, mikkel a hanyag földesúr köteletségére volt szorítható, ezt igazolják azok a büntetések is, melyek a hatósági hatalmát túllépő urat érték. Továbbá többször említettük azt, hogy ekkor az úri szék, mint megyei küldöttség jelentkezik. Ennek bizonyítéka az, hogy a megyei szbirónak és esküdtnak az úri szék tartásáról a legközelebbi megyei gyűlésen jelentést kellett tenni. Ez határozottan mutatja azt a hanyatlást, mely az úri hatóságot a jelen korszakban érte s kifejezést ad annak, hogy az állam, célja s kötelessége tudatára ébredt. Így tehát nem radicalis ujtás volt az, hogy a szabadság-egyenlőség-testvériség eszméinek uralma alatt megszüntetett, hanem önkéntelen folyománya a jog és alkotmány fejlődésének. Igaz, hogy a rendi alkotmány rohamosan alakult át 1848-ban népképviselőté, tehát politikai s társadalmi forradalom létezett, de ez, mint mondani szeretik, nem volt radicalis, hanem conservatív. Az úri hatóság tehát, jogi természetét tekintve, e korszakban mint lényeges közjogosítvány s közkötelezettség jelentkezik, mely kifejezést adott a régi hűbériségnek a maga patrimonialis vonásával, mely az elődről-utódra való átszállásban áll; a rendi alkotmány szelleme szerint közszükségletet elégített ki, bár magánjogi érdekek fellendülésének köszönte létét, mégis kifejezést adott a közszellemnek s nemzeti Geniusnak.

Igy folyt le az úri hatóság élete a magyar jog és alkotmány történetében. Ez kifejezi azt az élénk ellentétet, melyet hazánk s a german államok felmutattak, de hazánkban a közszeme volt a buzdító, mely előtt a magán eszméknek meg kellett hajolnia. A german államokban az úri hatóság önállósította magát a királyi hatalommal szemben a tartományuraságban s az úri hatóságoknak egész láncolata alakult, addig hazánkban a tartományuraság, mint az elmondottakból meggyőződhetünk, ismeretlen s a hűbéri lánc nem létezett; a közszeme volt az, mely a magyart magyarrá tette. Ez az, mely a rendi alkotmány életében is fenntartotta a politikai egységet s ez az, mi 1000 éven át annyi idegen elem között, oly sok veszélyben, oly sok harcz után a magyar nemzetet fentartotta. Ez az, mely oly oly erős kapocsból kapocscsal füzte mindig a koronához, minő még népet soha, s ez az, mig a magyar állam él, magyar szó hangzik az ajkról, a magyar szívet fel fogja melegíteni.

Dr. Endes Miklós.

Kolozsmegyei mustra 1613-ból.

Családtörténeti gazdaság- és birtoktörténelmi munkánk ismeretének kétségkívül legbecesebb emlékei azok a feljegyzések, melyek a régi lustralis könyvekben, lustra jegyzékekben s a megyék mustrájának kimutatásaiban maradtak ránk. Közokiratszerű hiteles írások ezek; leghíbb emlékiratai hazánk egyes vidékeiről a birtokügyi és család elhelyezkedési viszonyoknak. Minden ilyen mustra-jegyzék vagy lustra kimutató egy-egy értékes mozaik-darab abból az elképzelt szingazdag képből, melyben család- s birtoktörténetünk múltját ismerünk fel. Azonfelül kulturhistoriánk, hadtörténelmi s földrajzi ismereteink mily gazdag tárháza nyílnék meg előttünk, ha ezeket a becses emlékeket összegyűjtve birhatnánk. Egy ilyen tanulságos

művelődéstörténelmi forrásgyűjtemény-kiadás egyelőre pium desiderium marad, de kívánatos volna, hogy ne csak az maradjon. Országgyűlési Emlékeink gyűjteményes kötetei után majd ezekre is sor kerülhetne. Összegyűjtésük is alig kerülne több fáradságba és utánjárásba, mint az „Országgyűlési Emlékek“-é. Közérdekű, állami, hadügyi célra készült iratokról lévén szó, nagyobb központi s megyei levéltárakban az anyag jelentékeny részét együtt találunk s a mennyiben az egyes családok levéltáraitra lennének utalva, ezek is hovatovább mindinkább felkutatottak s hozzáférhetők lesznek.

Az alább közölt kolozsmegyei mustra-jegyzék is családi levéltárból került elő: a br. Jósika-család Ko-

lozsváron rendezés alatt levő levéltárából. Mennyire beszédes példája ez a lustralis jegyzékek és mustrakimutások számos hasonló emlékeinek s élénk bizonyossága a fentebb érintett dolgok igazságának. Egyrészt ma is élő s másrészt történelmünkben szerepet vitt és szerepvivő családok egész hosszú névsora tűnik élénk e rövidke jegyzék nyomán is a csaknem négyszáz esztendő múltból, hirdelve fajunk erejét, dicsőségét. Az első tekintetre száraznak tetsző sorok mindjárt megelevenednek historiát néző lelki szemeink előtt, habár csak a következő neveket is olvassuk ki belőle: Kapi, Keresztury, Kassai, Fekete, Geröffy, Petky, Csáky, Suky, Dobzay, Vesselényi, Henter, Literaty, Pókay, Mikó, Pécsy, Széplaki, Huszár, Kamuthy, Toldalagi, Haller, Bánffi, Földvári, Lázár, Szilvási, Vas, Bornemisza, Rádai, Kornis, Komáromi, Pataky, Sulyok, Kendeffy; hogy a többi ismert s genealogiaileg érdekes neveket ne is említsem s az irat egyéb vonatkozású becsét se méltassuk.

Az itt felsorolt nevek közül alig lehet megállapítani, melyiknek révén került ez a mustralis irat a Jósika-levéltárba. Ha a család oldalági rokonai közzül a benne előforduló nevek közül csakis a nevezetesebbeket emeljük ki, jóformán egyenlő joggal következtethetnénk a Csáki, Vesselényi, Mikó, Kamuthy, Haller, Vas rokonság kapcsolatára, midőn a convenientia kérdését felvetjük.

*

Anno 1613 die 18. Julii pedites pixidarii ex inferiori processu comitatus Colosiensis erunt statuendii.

Matheus Vyczei in Bos habet por. 1. Debet statuere peditem nro 1.
 Raelicta Georgii Borbeli in Ayton habet por. 2. Debet statuere pedites nro 2.
 Andreas Kapi in Aiton habet colonos 4.
 Joannes Kathay in Korpad (habet) colonos 5.
 Stephanus Darlaczy ibidem habet colonos 2 por. 1. Debet statuere peditem nro 1.
 Raelicta Cristophori Keresztury¹ Georgyfalva et utraque parha habet por. 2. Debet statuere pedites nro 2.
 Stephanus Kassai in Röd habet colonum 1.
 Balthisar Fekete habet colonum 1.
 Raelicta Joannis Geröffy (habet) colonos 3.
 Joannes Chich habet colonos 4. et in Bos habet colonum 1. por. 1. Debet statuere peditem nro 1.
 2. Raelicta Stephani Petky et Stephanus Haiossi in parha habent colonos 5.
 Gasparus Vagios habet colonos 4.
 Petrus Flistryk habet colonum 1. por. 1. Debet statuere peditem nro 1.
 1. Andreas Sarlo in Röd habet colonos 3.
 Raelicta Gaspari Cyaky habet 3.
 Raelicta Martini Literati habet 3.
 Jonas Literatus habet colonum 1. por. 1. Debet statuere peditem nro 1.
 In oppido Colos sunt por. 3. et oppidani 5.
 In alsó Zavát (!) N. Ombrozy habet colonos 5. por. 4. Debet statuere pedites nro 4.
 Paulus Suky in Felső Szavat habet por. 1. Debet statuere peditem nro 1.
 Anna Dobzay in Vaidakamaras habet por. 1. Debet statuere peditem nro 1.
 Joannes Petky in Moczy habet colonos 3.
 Balthasar Veselyni habet colonos 5.
 Stephanus Zabady habet colonum 1.

¹ Későbbi beírás. Az eredeti írással: «Joannes Silagi in» kihúzva és ugyanolyan tintával felébe írva a fenti név.

Michael Henter habet colonum 1. por. 1. Debet statuere peditem nro 1.
 Raelicta Gabrieli Literaty in Bothaza 4.
 Georgius Pokay habet colonos 2.
 Benedictus Suky habet colonos 5. por. 1. Debet statuere peditem nro 1.
 Georgius Petrythevit in Orozfaia. Tanchy Zokoli et Nagy Nyulas habet por. 3. Debet statuere pedites nro 3.
 Joannes Angialos in Orozfaia colonos 4.
 Franciscus et Nicolaus Mikó habent 7. por. 1. Debet statuere peditum nro 1.
 In Köbölkuth et Uylak por. 2. Ibidem sunt coloni 5.
 Simon Péczy in Zent Peter colonos 5. por. 3. Debet statuere pedites nro 3.
 Franciscus Szeplaky habet por. 1. Debet statuere peditem nro 1.
 Stephanus Huzar in Kyralfalva et Septer habet por. 4. Debet statuere pedites nro 4.
 Raelicta Francisci Poliak in Eolywes et Franciscus Mikó habent por. 1. Debet statuere peditem nro 1.
 Raelicta Nicolai Gondos iterum Andreas Sabo et Franciscus Joga fratres indivisi in Eolyves colonos 5.
 Raelicta Stephani Petky habet colonos 5. por. 1. Debet statuere peditem nro 1.
 Dominus Volphgangus Kamuthy in Mező Eorminyes habet por. 2. Debet statuere pedites nro 2.
 Joannes Toldalagy in Farago por. 1. Debet statuere peditem nro 1.
 Franciscus et Nicolaus Myko in Septer habent colonos 5.
 Item idem Franciscus et Nicolaus Miko in Farago habent 5. por. 1. Debet statuere peditem nro 1.
 Raelicta Joannis Geröffy in Farago habet colonos 2.
 Joannes Byki habet colonos 3.
 Franciscus Joga habet colonum 1.
 Joannes Vaida in Zokoly colonos 3. por. 1. Debet statuere peditem nro 1.
 Andreas Chiehy in Bathos habet por. 2. Item habet colonos 5.
 Thomas Zeplaky in Zeplak colonos 2.
 Gasparus Jancaffy habet colonos 3.
 Orphani Andreae Temerdekolonum 1. por. 1. Debet statuere pedites nro 3.
 Ambrosius Feyervari in Vaiola habet colonos 5.
 Sigismundus Ebeni et Margaretha Haranglabi in Vaiola habent colonos 5. por. 1. Debet statuere peditem nro 1.
 Raelicta Gabrieli Haller in Kis Saio, Uaiola, Monor et Gleden habet colonos 8.
 Franciscus Banffy in Monor habet colonos 2. por. 1. Debet statuere peditem nro 1.
 Franciscus Földwari in Dedrad et Tanczy por. 1. Item idem habet colonos 5.
 Stephanus Lazar habet colonos 5. por. 2. Debet statuere pedites nro 2.
 Balthisar Silvasy in Dedrad habet 3.
 Raelicta Fran[cisci] Vas habet colonos 2.
 Raelicta Nicolai Harinnai in Dedrad et Tanczy habet colonos 5. por. 1. Debet statuere peditem nro 1.
 Sigismundus Barnamissa in Dedrad, Kis Sajo, Monor et Gleden colonos 8.
 Valentinus Raday in Dedrad colonos 2. por. 1. Debet statuere peditem nro 1.
 Franciscus Kornis in Dedrad habet colonos 9.
 Stephanus Komaromi habet colonos 2. por. 1. Debet statuere peditem nro 1.
 In oppido Theke sunt por. 3. Debet statuere pedites nro 3.

Dominus Volphgangus Alia in Kys Saio, Vaiola, Monor et Gleden habet por. 2. Item idem habet colonos 5.

Joannes Pataky in Vaiola colonos 4.

Orphani Joannis Sulyok colonum 1. por. 3. Debent statuere pedites nro 3.

Caspar Kendeffy in Kis Saio, Monor et Gleden habet por. 1. Debet statuere peditem nro 1.

In Felső Repafalva por. 1. Debent statuere peditem nro 1.

Ex inferiori processus comitatus Colosiensis pedites pixidarii in toto statuendi nro 54.

Kivül: Az gyalogoknak vagy a mint neveztetik a pixidariusoknak porták száma szerint való kiállításáról. Anno 1613.

Szádeczky Béla.

Aranyosszék lustrája 1642-ből.

(Nyolczadik és befejező közlemény.)

XXI. Chiakó.

Pedites.

Farkas András; fiai: Breilla,* János,* Tivadar an. 6.

Papp János; fiai: Jeremia,* ennek fia: Juon an. 5.

Péter,* Mihály;* Máthé an. 2.

néhai Ilie Kirille* fia: Mihók an. 7.

Kalin Opra; fia ennek: Mihály,* házas fia ennek; Veszelle an. 5. Myn,* János.* Ezek Detrehin laknak, az anyjok után oda mentek lakni.

Borda Mihály; ennek fia: János;* Tivadar an. 10, Mihók an. 6, György an. 5, Péter an. 1.

Cziriák Juon; fia: Florya.*

Molduán Gligor; fia: Demeter an. 1.

Getás Kreszta; fiai: Simon,* Péter,* Hidason laknak.

néhai Kelemen István fia: Kalin János* Apahidán lakik.

Nagy János alias Szkrobita, urunktól protectioja vagyon. Zoliomi János praetendálja jussát hozzá; fia: Miklós an. 11.

Orphani in Chiakó.

Vanchia Simon; fiai: Veszelle an. 7, Szavul an. 3. néhai Pop Péter fiai: Nikola,* Gyurka an. 8, Ispánlakán laknak az édes anyjoknál.

Sán János fia: Juon, Czintson lakik Fejérvármegyében.

Kirka Péternek vagyon egy unokája Kirka Peti; az édes anyja is ennek az örökségében lakik Ciakóban, mostan ez is szolgálat Eörkén.

Néhai Teorle Mihály fia: Törle Simon ifjú legény; ez Magyarországon fő embernél szolgál.

Fodor Péter ped. vagus. Ezt Aknán mondják, hogy lakik. Zoliomi Janosnak egy jobbágyát ölte volt meg, hogy az feleségét vétekből találta volt együtt vele, de Zoliomi Jánostól megváltozott volt; fizetett neki az ember halálért; most zászló alá való. Öröksége Chiakóban vagyon.

Chiorna János fia Chiorna Simon, házas ember. Ezt Drassóban mondják, hogy most lakik Kassay István uram jószágában.

Inhabiles.

Vanchia Demjén, erőtelen, vén, nyomorék.

XXII. Hidas.

Pedites pixidarii.

Buta Demeter biró; fia: Opra* an. 8.

Öcscse ennek: Buta Péter.

Ezek Szt. László király idejétől kenézséget viseltek generatiójuk szerint.

Flora Vonie középső; fiai: Kristoph,* György an. 6.

Nagy Floyre János; fiai: Tivadar,* Demeter,* Mihály,* Onya an. 10.

Flora Tamás; fia: Thodor an. 2.

Drilla János; fiai: Péter 8, Kozma 1 év.

Pop Demeter; fia: Mihály,* Péter 8 év.

ennek öcscse: András*; Gávrigilla an. 2.

Dán Péter; fiai: Thamás, Juon an. 10, Thivadar an. 9.

Ferke János; fiai: Miklós,* Péter,* János an. 9, Pál an. 3, Mirche an. 6, Mihály an. 2, János an. 5.

Papp Mihály; fia: János an. 1/2.

Rác János; fia: Szimon 2 hetüs.

Öcscse ennek: Symon an. 4.

Duma Mihály; fia: Opra,* János an. 8, Péter an. 3.

Aczél Mihály; fiai: János,* Péter an. 10, Jankul an. 8, Szimon an. 5, Mihály an. 3, Costádin an. 2.

Román Mihály; fia: Péter an. 5.

Román János.

Popa Opra; fiai: Mihály,* Péter an. 6, Demeter an. 2.

Ulye Péter; fiai: János an. 9, Veszelle an. 8.

Öcscse ennek: Ulye János, nőtelen, az örökség az anyokról illeti. K. Weres Sándor.

A d a t t á r.

V.

Gr. Csáky Istvánné Mindszenti Krisztina felszabadító-levele Sárpataki Márton Deák részére.

Szepes, 1649, december 15.

Én gróf Minczenti Christina asszony, tekintetes ngos gróf Csyaki István uram házastársa: Adom emlékezetül, az kiknek illik ez levelemnek rendiben, hogy én megtekintvén az nemes és vitézlő Sárpataki Márton Deák uramnak, elébben is üdvözült uramnak, nemzetes Erdeli István uram ő kigyelme idejében és

azoltától fogva hozzám való jámbor magaviselését és hűséges szolgálatját s jövődöbéli szolgálatjában is nem kételkedvén: jóakaró atyámfiat törekedése is accedálván, nem akarván hűséges szolgálatjért jóakaratomban megfogytokoztat(n)om sőt declaralnom hozzája való jóakaratomat: Thordavármegyében Sárpatak nevű falumban gernyeszeghi jószágomban, az mely házban az édes atyjával Nagy Miklóssal és bátyjával Nagy Jánossal s azoknak maradékival lakik, kinek egyfelől való szomszédja napkeletről Peres György háza, napnyugotról pedig Modi Péter háza, az memi (!) jussom nékem az házban vagyon a módo

imposterem minden paraszti ruralis laboroktól és datioktól eximaltam atyjával, bátyjával és két azon lévő maradékjokat és eximalom, manumittalom cum omnibus suis pertinentiis. Ezzel jobbitván, hogy az Felsőfordulóban adtam két darab földcskét, egyiket Birórélinek, az másikat csere alatt való Cseresnyésnek híják; szabadon consensust impetralhat réá, ha effectualhatja. Ily conditiokkal azért, hogy azon háztól engem, vagy az én jobbágyimat míg Isten engemet ez világon tart, semminémű injuriákkal ne illessenek, sem maga Sárpatakj Márton uram, sem az feljül megírt atyjafiai, sem hozzá való emberi, semminémű jóvedelméhez és határimon lévő dézmáimhoz közit nem avatván; hanem az hol az jobbágyok tilalmason kívül erdőt, mezőt, halászó vizet élnek, ő kglme is szabadon élhesse atyjafiai és maradéki; sőt mindennemű causainkban fiscus ellen is uramnak ő kigyelmének, nékem és asszonyanyámnak minden helyeken itt benn, Erdélyben fizetésünkért tartozzék szolgálni és ellenünk semminémű perit senkinek, még fiscus keresetiben is

ne leválhasson s ne procuralhassa; ha pedig az ellen az én adományom ellen cselekednék s ellenük pert levalna akárki dolgában is, ha szintén fiscus dolgában is, tehát az én adományom és exemtiom individualtassék és saltem propria me autoritate vigore praesentium, az házat cum omnibus pertinentiis statim et defacto, visszafoglaltathassam és magam hasznomra fordithassam; melynek nagyobb bizonságára adtam ez kezem írása alatt való pecsétes levelemét. Datae Scepusy. Die 15 mensis Decembris. Anno domini millesimo sexcentesimo quadragesimo nono, etc.

(P. H.)

(M. K. monogramm.)

(Czimeres gyűrűs pecsét.)

G. Minczenti Christina s. k.

(Eredetije a gróf Teleki-nemzetség marosvásárhelyi levéltárában; kaáli Kún és tantsi Toldvári oszt. F. LXXV. Nr. 1. a. jelz. a)

Közli: Ifj. Biás István.

Előfizetőinkhez.

Az általános emberi czélokat tekintve anyagi, erkölcsi és szellemi tőkék megszerzésében és fenntartásában látjuk az elénkbe szabott feladatokat. Egyénileg véve saját műveltségünk szabja meg, hogy melyikre helyezzünk nagyobb súlyt.

Bizonyos azonban, hogy józanon gondolkodó ép elme éppen úgy átérti a szellemi szükségletek fontosságát, mint az anyagiakét. A mennyire ragaszkodik a megszerzett anyagiakhoz, ép úgy igyekszik megtartani a rendelkezésre álló szellemi tőkéjét is.

Egyaránt alkalmazható ez az egyénre, a családra, a nemzetre, az egész emberiségre. A mi itt az egyénben emberi, az az egész emberiségben egyéni vonás.

Fajunkat tekintve a művelt nemzetek sorába kívánjuk soroltatni magunkat. Tehát oly nemzetek közé, a kik az erkölcsi és szellemi tőkék megszerzésében és fenntartásában elől járnak. Oly nemzetek közé, melyek a megszerzett szellemi tőkéket nem dobják el maguktól, hanem azokat gondosan ápolják. Vajjon mi is így cselekszünk-e?

Nem czélem bölcsészeti elmefuttatást végezni. Egyszerűen, de világosan rámutatok arra a tényre, hogy bejártam hazánk nagy részét és mindenütt úgy tapasztaltam, hogy a családok igen jelentékeny szellemi kincse a levéltár, vagy leveles-láda egerek martalékául van kiméletlenül oda dobva, vagy még alárendeltebb szerepre kárhóztatva.

Midőn e folyóiratot megindítottam, czéлом az volt, hogy a pusztulásnak indult szellemi kincsünk közül megmentsem a mi még megmenthető. Rátereljem a figyelmet ezen avatag, de nemzeti műveltségünk szempontjából jelentékeny figyelmet érdemlő iratokra. Nyirkos kamrákban, omladozó padlásokon heverő kötegeket napfényre kívántam hozni. Visszaragadni az enyészettől és oda adni a nemzetnek a mi még bennök értékes. Világot akartam vinni az elmúlt idők sötét homályába, hogy a ki okulni akar, ne legyen kénytelen e rejtekhelyek sötét odúiba leszállani.

Sajnos kevesen, igen kevesen értettek meg. Négy évi küzdelem után csak tapasztalatokban lettem gazdagabb. E tapasztalatok után úgy hiszem igen sokan letennének a küzdelemről. Engem azonban nem vezérel sem egyéni becsvágy, sem anyagi érdek. Folytatom a küzdelmet, mert megvagyok győződve, hogy hazámnak abból haszna lesz. Jól tudom, hogy e folyóirat által elért eredményeket legelőbb is azok fogják élvezni, a kikhez az én szavaim el nem érhetnek. A magyar nemes családok szellemi érdekei vezetik tollamat. A sötét kuriák bezárt kapui előtt nem alamizsnáért könyörgök, hanem világosságot kínálok oda.

Négy évi munkásság gyümölcse immár egy hatalmas kötetben áll a közönség előtt. Hivatkozhatom jelentékeny anyagi áldozatra, melylyel e kötet előállítható volt. Nem kerestem sem az állam, sem valamely intézmény támogatását. Ilyet sem nyíltan, sem rejtve el nem fogadtam. Minden támaszom a hozzám csatlakozott kisdéd bár, de erős hitű, szívós kitarású táborban volt. Nem folyamodtam nagy hangu reclamhoz. Tudományos vállalkozásomat nem alacsonyítottam le üzletté. Nem kínáltam kérkedve portékákat, mert csak ahhoz fordulok, a ki engem tökéletesen megért. A ki önként, minden befolyástól menten érdemesített támogatására. Most sem kérek egyebet, csak azt, hogy a ki érdemesnek tartja e kisdéd folyóiratot továbbra is fenntartani, járuljon támogatásával hozzá.

Tekintszen végig mindenki e folyóirat lapjain s e hasábokon föllelt gondolat vezesse elhatározását.

Sándor Imre

a Gen. Füz. szerkesztője.

TARTALOM: *Sebestyén József:* A magyaros czimer. — *Dr. Endes Miklós:* Az úri hatóság fejlődése 1848-ig. — *Sádecsky Béla:* Kolozsmegyei mustra 1613-ból. — *K. Weress Sándor:* Aranyosszék lustrája 1642-ből. — *Adattár.* — *Előfizetőinkhez.*

Nyomatott Gámán J. Örököse könyvnyomdájában, Kolozsvárt, Kossuth Lajos-utca 10. sz. (Régi unitárius kollégium.)

ERDÉLYI MŰZÉUM

174 • 1012. DECZ 10.

KÖNYVTÁRA.